

צמה וקושרם בסופם ומשם ואילך הם מפורדים – הרי כאן גדיל ופתיל, שהגדיל הוא מעשה קליעה (ערש"י ביצה לא: ד"ה אבל) 'לסתור עבותו וגדילתו'; מצודות ציון (מלכים-א ז) 'גדילים מעשה שרשרות – קלועים ושזורים כמו גדילים תעשה לך'. ויש להעיר לפי זה, לדעת הרמב"ם שאין צריך שזירה בחוטי הציצית, לכאורה השזור יפסל משום כולו גדיל, וכל השזור חוט יותר משנים הוי גדיל – י"ל כיון שהחוטים במקצתם גדולים ובמקצתם מפורדים, חשיב 'גדיל' ו'ענף'. וצ"ע.

דף מ

'סדין בציצית...' לפרוש רבנו תם, בית שמאי פוטרם בגד פשתן לגמרי, אף לא בציציות פשתן, ומשום גזרה אטו תכלת. וכן פסק להלכה (וכפי שכתב בסדר רב עמרם שהלכה כבית שמאי בזה, כי כן דעת רבי אליעזר בר' צדוק ורבי).

ואולם לדעת רש"י לא פטרו בית שמאי אלא בציצית צמר. וכן דעת הרי"ף. וכתב הרא"ש: 'וכדאי הוא הרב אלפסי לסמוך עליו. ואפילו לדברי ר"ת גזירה רחוקה היא דגזרו במינו אטו תכלת ותכלת גופי' גזירה שמא יקרע או משום כסות לילה, והאידנא דליכא תכלת לא שייכי הנך גזירות. ולכך לא מחיתי באנשי ספרד שמתעטפים בטלית של פשתן, שלא להרפות מצות ציצית בידם'.

וכתב בשלחן ערוך (ט, טו) שאף על פי שלהלכה טלית של פשתן חייבת בציצית, ירא שמים יצא את כולם. גם הרמ"א כתב (עפ"י תשובת הרא"ש ב) שאם אי אפשר רק בטלית של פשתן, מוטב שיעשה טלית של פשתן וציצית של פשתן משיתבטל ממצות ציצית.

כשלוש טלית פשתן, האם מברך עליה אם לאו; הבית-יוסף (ט) כתב לברך, וכן משמע מסתימת דבריו בשו"ע. אך בדעת הרמ"א יש מקום להסתפק, שמא כיון שחשש לכתחילה לדעות הפוטרות, א"כ גם אם עושה כן בשעת הדחק אל יברך עליה, שהרי לרבנו תם ברכתו ברכה לבטלה ועובר ב'לא תשא' (כמוזבא בראשונים) ולוקה (ע' תמים דעים ועוד). [וזה מפני שחכמים עוקרים המצוה לגמרי, וכמו שהוכיח בקונטרס 'קבא דקשייתא' צט. ואכ"מ].

ומסתימת דברי הרא"ש משמע שלא מנע מאנשי ספרד להתעטף בה ואף לברך. אך יתכן שזה רק כדי שלא תשתכח תורת ציצית, לכך לא הורה להם להמנע ממנהגם. אבל בלא טעם זה, כגון במקום שלובשים טלית צמר אלא שנודמן באקראי שאין לו כי אם פשתן – לכאורה ראוי ללבוש ללא ברכה. או שמא כיון דנקטינן לעיקר כרוב הדעות החולקות על ר"ת, גם לענין ברכה סומכים עליהן. וצ"ע (ע"ע שבות יעקב ח"א א; יביע אומר ח"ה או"ח מב).

(ע"ב) 'רב אחאי אויל בתר כנף'. אף על פי שאין בכנף שיעור בגד, מ"מ נחשב הכנף עיקר ומחשיב את העור המשמש את הכנף כבגד. ולפי זה יש ללמוד גם לרבא שהולך אחר עיקר הבגד,

שאפילו אין בבגד כשיעור חיוב רק העור שבכנף משלימו – חייב (עפ"י חזון איש ג, לג).

בספר מנחת שלמה (ח"ב מו, א) כתב להסתפק בטלית של צמר שתפרוה בחוטי קנבוס באופן שאם ינטלו החוטים לא יהא בו שיעור בגד, שמא אינו חייב אלא מדרבנן משום שחוט קנבוס מעמידו. ולכאורה נראה שלהחזו"א חייב מדאורייתא, שהרי השלמת כנפות לכשיעור אינה גרועה מחוט המעמיד את השיעור. וגם אם נחלק ונאמר שהספק שם אמור רק כשללא חוטי התפירה אין שם 'בגד' כלל דהיינו פחות מג' טפחים [ולא שחסר רק משיעור חיוב ציצית], שאמנם זה אין להוכיח מהיא של בגד וכנפיה של עור, אך ממה שהוכיח החזו"א מרב אחאי שהעור נטפל לכנף ומחשיבו לבגד, הרי מוכח שגם כשמעמידו לחלות שם 'בגד' חייב.

ולהגרשו"א שנסתפק, יש לומר שלרב אחאי אין צריך בשם 'בגד' לחיוב הציצית אלא ב'כנף בגד', הלכך די בבגד עור וכנפי בגד, משא"כ לדין דבעינן 'בגד', שמא כשדבר אחר מעמידו פטור.

‘חסידים הראשונים...’. ביטוי זה מצאנוהו בכמה מקומות במשנה ובברייתא; – במשנה ברכות ל: ‘חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים’. ברייתא גדרים י. ‘חסידים הראשונים היו מתאווין להביא קרבן טהור. לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין? עומדין ומתנדבין נזירות למקום’. ברייתא ב"ק ל. ‘חסידים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיהם...’. ברייתא גדה לח. ‘חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי [פרשו בגמרא ‘מרביעי’] בשבת שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת’. [וברמב"ם (ת"ז, ג): ‘וכן היה דרך חסידים הראשונים, שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לר’].

‘אמר רבא: השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי’. רש"י ותוס' והראב"ד (ציצית א, טו) מפרשים בניחותא (וכן משמע בשיטמ"ק שמחק תיבת ‘השתא’), שכיון שעבר בבל תוסיף אין כאן ‘עשיה’ הלכך כשחתך כשר שאין זה בכלל ‘מן העשוי בפסול’. ואולם ברמב"ם (שם) נראה שמפרש בלשון תמיהה; כלומר כיון שעבר בהטלת האחרונות בבל תוסיף, ודאי זהו בכלל תעשה הלכך אין לפסלה משום ‘לא מן העשוי’. (נראה לפרש דלא דמי למטיל לבעלת שלש או לתפירה בתוך ג' שעשייתו אינה עשיית מצוה כלל, ולכן פסול משום ‘תעשה’, אבל מטיל למוטלת מכך שעובר בבל תוסיף מוכח שלא בטלה צורת המצוה, שאם בטלה לא היה עובר בבל תוסיף). ורב פפא חלק ואמר, שמה להפך, אם מכוין להוסיף הרי זה מעשה בפסול ואין לה תקנה, לא הכשיר רבי זירא הטיל למוטלת אלא כשנתכוין לבטל הראשונות, שכיון שלא נתכוין להוסיף ‘בל תוסיף ליכא מעשה איכא’ – כלומר מעשה העשוי בכשרות. לאור זאת פסק הרמב"ם שאם נתכוין לבטל הראשונה, מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם נתכוין להוסיף, אעפ"י שחתך אחת משתיהן פסולה משום עשיה בפסול (עפ"י כסף משנה שם). וכן פסק בשלחן ערוך (י). ואילו הרמ"א פסק שכשרה בכל אופן (וכן נקט המשנ"ב. ואילו בכף החיים פסק כדעת השו"ע). מראי מקומות ודינים נוספים בענין ‘הטיל למוטלת’ – ע' בקונטרס שבסוף הספר פרק רביעי טז–יז.

בדיני תעשה ולא מן העשוי בציצית – ע' בקונטרס שבסוף הספר, פרק שלישי טז.

טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו – ע' פרטי הדינים והשיטות בקונטרס שבסוף הספר, פרק שני א–ח.

דף מא

‘טלית כפולה חייבת בציצית’ – במקום הכפל. ‘ורבי שמעון פוטר’. יש אומרים שמלשון ‘פוטר’ משמע פוטר לגמרי, לא במקום הכפל ולא בקרנות הפשוטים (עפ"י דרכי משה י). ויש אומרים שלא פוטר רבי שמעון אלא בכפל [שבזה אמר תנא קמא ‘חייבת’], אבל בכנפות הפשוטים חייב (מרדכי; בית יוסף). ויש סוברים שבבגד ארוך שאינו ראוי ללבישה כמות שהוא ללא הכפלה, פטור בכנפות הפשוטות (כן דעת כמה פוסקים, מובאים במשנ"ב שם סקט"ו. ולפי"ז מיושב לשון פטור שאמר רבי שמעון). ונחלקו הראשונים להלכה האם נוקטים כרבי שמעון (רמב"ם, וכמעשה שבסמוך), או כחכמים (רי"ף רא"ש וטור).

כמוזכר לעיל, לפי תירוץ אחד בתוס' אין מותר זאת אלא כשיש תכלת. ולפי תירוץ אחר אף כשיש תכלת אסור מדרבנן.

דף מ

סט. מה הדין באופנים דלהלן?

א. טלית של בגד וכנפיה של עור, ולהפך.

ב. הטיל ציציות לטלית בעלת שלש כנפות והשלימה לארבע; הטיל לבגד שאינו גמור ואח"כ גמרו.

ג. הטיל למוטלת.

א. רבא אמר, וכן נאמר במערבא בשם רבי זירא: היא של בגד וכנפיה של עור – חייבת. היא של עור וכנפיה של בגד – פטורה. רב אחאי הולך אחר הכנף (ונוהג להפך. רש"י).

הלכה כרבא. ואפילו הבגד עגול ועשה לו כנפות ממין הפטור – חייב בציצת (עפ"י או"ח י, ד משנ"ב ובאה"ל; אג"מ ח"א, ב). ואפילו אין בבגד שיעור חיוב ללא השלמת העור (עפ"י חו"א ג, לג). יש מי שכתב שירא שמים יחמיר לעצמו לכתחילה שלא לעשות הכנף אלא ממין הבגד (כף החיים י, י).

מדברי הנצי"ב (משיב דבר ח"א א ד"ה ואולם) משמע שאם הכנף ממין בגד אחר, הולכים אחר מין הכנף, ושונה מבגד שכנפותיו של עור דלא משכחת ביה ציציות ממין כנף.

ב. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: הטיל לבעלת שלש והשלימה לארבע – פסולה, תעשה ולא מן העשוי. והקשו על כך מברייטא ד'חסידיה הראשונים, ודחו לשנותה בענין אחר.

הטיל לבגד שאינו גמור, אם הגיע לתוך שלש אצבעות אחרונות של קצה הבגד – כשר, וכן היו נוהגים חסידים הראשונים. ואם לאו – פסול (כפרש"י).

א. לפרש"י, רב פפא הקשה על דין זה מדינו של רבי זירא שנראה שאין פסול משום 'מן העשוי' בכגון זה.

ב. מבואר בשיטה מקובצת [דלא כמשמעות לשון רש"י] שאעפ"י שננקוט להכשיר להטיל ציצית בכל משך ארבע סמוך לכנף בבגד גמור, אין כשר להטיל חוץ לג' בבגד שלא נגמר, כיון שדעתו להוסיף שיעור בגד החשוב בפני עצמו, הרי זה ככנף אחר ומתבטל הכנף הראשון.

ג. מדברי רבנו גרשום (מא.) משמע שאפשר להטיל ציצית לפני גמור הבגד, בעוד הוא מחובר בחוטיו לכלי האריגה [ומפרש 'כיון שבצעו' כמוש"כ הראב"ד בהל' שבת ט, כ], ואין בזה משום 'ולא מן העשוי' הגם שאינו ראוי ללבישה כמות שהוא עתה.

ד. הטיל ארבע ציציות ונקרעה כנף אחת כולה, ולדברי התוס' (בפירוש 'שמא יקרע סדינו בתוך ג') אפילו עדיין היא תלויה אלא שלא נשתייר בה שלש אצבעות מחוברות לבגד – אין רשאי לחברה כמות שהיא, משום 'תעשה ולא מן העשוי'. והרבה פוסקים נוקטים שכל שלא נקרעה כולה, מותר לחבר (טשו"ע טו, ד. והט"ו כתב להחמיר כתוס', מובא בבאה"ל שם).

כמו כן אין רשאי לחבר לבגד חתיכת בגד אחר עם ציציות, אפילו הוא אמה על אמה (כמפורש בברייטא מא).

ג. אמר רבי זירא: הטיל ציציות למוטלת – כשרה (באלו האחרונים, אעפ"י שחזר וחתך את הראשונים. רש"י).

לדעת רבא נראה (כפרש"י והראב"ד, וכן הובא ברא"ש) שזה דוקא אם נתכוין להוסיף, שכיון שעבר בבל תוסיף הלכך אין תלייתו כלום, וכשחתך הראשונות אין לחוש משום 'מן העשוי בפסול'. ואולם רב פפא חולק וסובר שדין זה אמור גם כשמתכוין לבטל הראשונות, שלא עבר בבל תוסיף.

ונקט הראב"ד (ציצית א, טו) להלכה [כרב פפא] שכשרה בין נתכוין להוסיף בין נתכוין לבטל. והרמב"ם (שם) פסק שאין כשרה אלא כשנתכוין לבטל הראשונות והתירן או חתכן, אבל נתכוין להוסיף, אעפ"י שחתך אחת משתיהן פסולה, שהרי כשהוסיף פסל את הכל, וכשהתיר או חתך התוספת, נמצא השאר מן העשוי בפסול. כל עוד לא חתך ציצית אחת – פסולה בכל ענין (ב"י; רמ"א י, ו).

דפים מ – מא

- ע. א. מהו שיעור הבגד החייב בציצית?
 ב. בגד הקטן משיעור חיוב, האם יש איסור כלאים? והאם הותר בו כלאים בציצית?
 א. שנו בברייתא: טלית שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו וגדול יוצא בה דרך עראי – חייבת בציצית. אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו, אעפ"י שהגדול יוצא בה עראי – פטורה (אשר תכסה בה).
 ב. תנן: אין עראי בכלאים. כלומר, אין דין עראי בכלאים, שאעפ"י שאין הגדול יוצא בו עראי, אסור משום כלאים (רש"י עפ"י הגמרא). ואמר רב נחמן בר יצחק: וכן לענין סדין בציצית, שכיון שאין בה שיעור חיוב, יש בו משום איסור כלאים.

דף מא

- עא. א. טלית כפולה, מה דינה בציצית?
 ב. האם טלית חובת גברא או חובת טלית?
 ג. מי שבגדיו שהוא לבוש בהם פטורים מן הציצית, האם נענש על כך?
 ד. האם מטילים ציצית בתכריכים?
 ה. טלית שנקרעה בכנפותיה, האם רשאי לתפרה?
 ו. האם מתירים ציצית מבגד לבגד אחר?
 ז. האם עושים ציציות צבועות בשאר צבעים מלבד לבן ותכלת? האם רשאי לצבוע בקלא אילן את חוטי ה'לבן' בטלית שכולה תכלת כדי שיהיו כצבע הבגד?
 ח. האם מותר למסור טלית מצויצת לכוזב נכרי?
 א. טלית כפולה (שהיתה ארוכה כשתים וכפלה. רש"י) חייבת בציצית. ורבי שמעון פוטר (שאם תפשט הרי הציציות באמצע). ושנים שאם כפלה ותפרה, אפילו רק על ידי סיכות (לשון אחרת ברש"י: בתפירות רחבות) – חייבת.
 ממעשה דרבה בר רב הונא מבואר שהאמוראים נקטו כרבי שמעון.
 א. הרמב"ם פסק כרבי שמעון שפטורה בכנפות הכפולים. ואילו הרא"ש (עפ"י הרי"ף) והטור פסקו כחכמים.
 וכתב הבית-יוסף שלהרמב"ם צריך להטיל ציצית בכנפות הפשוטים. וכן דעת המרדכי. ואין